

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ БРАКА И СЕМЕЙСТВОТО ПРЕДИ НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС ОТ 1968 Г.

Лидия Пенева

Докторант в департамент „Право“ на НБУ

1. Началото на наказателното законодателство в Следосвобожденска България

В периода, заключен след Освобождението на България от 1878 г. и създаването на първия български наказателен закон от 1896 г., в пределите на българските земи се прилагали разпоредбите на Имперския наказателен закон (ИНЗ) от 1858 г. От систематизирането на сравнително богатия емпиричен материал могат да бъдат изведени следните предпоставки за прилагането му, а именно: от една страна, с оглед „внезапното“ възстановяване на българската държава и невъзможността от бързото съставяне на наказателен закон, както и липсата на обучени и добре подготвени юристи, от друга страна, засилените престъпни посегателства, продължили и след войната поради настъпилния хаос, както и относителната пълнота на османотурския наказателен закон¹, който бил много актуален към онзи времеви период. Това е абсолютно разбираемо не само поради факта, че ИНЗ е нормативен акт на една от най-процъфтяващите и разрастващи се империи в света, разпростираща се върху териториите на три континента – Европа, Азия и Африка, и обединяваща под своята власт едно многопластово общество, но и защото в структурно отношение е изграден по модел на френския Неполенов кодекс (Code Napoléon) от 1810 г. Ето защо ИНЗ се възприема като една добре изградена и по духа си много модерна правна рамка за времето на своето действие. В структурно отношение Имперският наказателен закон е изграден на базата на предварителни разпореждания, 32 отдела и 264 члена². Тук е мястото да се отбележи, че до приемането на първия български наказателен закон на 21.02.1896 г. в българските земи се е прилагал Имперският наказателен закон в своята цялост. Макар това да изглежда невъзможно както с оглед факта, че все пак ИНЗ е чужд нормативен акт, така и с оглед особената политическа, икономическа и социална обстановка, в която са се развивали тези отношения, все пак прилагането на чуждия закон било осъществено, като било направено заличаване на някои текстове и промяна на други с *Указ № 4 от 17.1.1885 г. на княз Александър I*. В наказателноправната ни литература е изследван въпросът по прилагането на Имперски наказателен закон, като се сочи, че за неговото прилагане от 1877 г., т. е. от началния момент на Освобождението и респективно началния етап на правоприлагането на чуждия закон, официален акт за това не имало. Едва през 1880 г. с приемането на Временните съдебни правила в чл. 12 се дава правно основание за прилагането на чуждия закон в българските земи³.

¹ Костадинова, Р. Кодификация на българското наказателно право (2008). София: Нов български университет. Юридическо списание на НБУ, 2008/1. Достъпна на адрес [онлайн]: http://eprints.nbu.bg/225/1/R_Kostadinova.pdf.

² Панайотов, Н. Наказателното право в Османската империя през XIX век. Варна: Бряг принт, 2001, с. 18.

³ Михайлов, Д. Наказателният закон от 1896 г. и съвременното наказателно законодателство. – В:

Имперският наказателен закон от съдържателна гледна точка инкорпорира различни разпоредби, отнасящи се до особената част на закона, включвал е разпоредби относно увреждането на личността, като убийство, лъжелечение, увреждане на телесната цялост, документни престъпления и редица състави. Това от своя страна е показателно за степента на развитие в онзи исторически период, голямото разнообразие от регламентирани в закона инкриминирани деяния сочи наличие на една добре организирана наказателно правна политика, отговаряща на обществените потребности за времето си. Макар обаче Имперският наказателен закон от 1858 г. да се е прилагал сравнително дълъг период от време, в същия *не са обособени в самостоятелен отдел престъпни състави, засягащи брака и семейството*. По моему причината за това е, че самата българска държава е била в прекомерно ранен етап на възраждане и развитие. От друга страна, по онова време много по-значими са били престъпления като кражбите, грабежите, както и престъпления, засягащи личността в частност, побой, убийство. Това не е изненадващо, след като се отнася за период на разруха и следвоенно положение. Липсата на отделна систематизация на инкриминираните деяния против брака и семейството обаче не означава безусловно, че Имперският наказателен закон не е съдържал разпоредби, които да разглеждат фактически състави, които днес ние намираме именно в Глава IV, Раздел I от НК. На първо място, съгласно правната регламентация на чл. 184, ал. 1 от сега действащия Наказателен кодекс – първият състав на престъпленията против гражданското състояние на Република България⁴ наказателна отговорност се предвижда за всяко наказателно отговорно лице по смисъла на закона, което *умишлено замени, скрие или подхвърли* малко дете или по друг начин укрие или замени гражданското състояние на някого. Този състав може да бъде открит още в разпоредбите на Имперския наказателен закон, като същият е причислен към престъпления като кражба и отвличане. Османотурските законодатели създали текстове като *„замяна на новородено бебе с друго“* или *„загубване или открадване на малко дете“*, които предвиждали наказание затвор от 6 месеца до три години.

Тук следва да се направи едно уточнение. Съгласно ИНЗ възрастовите категории се разглеждат в седем степени. В една от тези степени е поставено и „детето“, чиято възрастова рамка е заключена между 8–14 годишна възраст. То също се е възприемало като малолетно лице или още като „салири гайри мюмейз“, като разлика в значението няма⁵. На второ място, с оглед юридическия преглед на ИНЗ следва да се отбележи, че в сравнителноправен аспект съвпадение между Османотурското законодателство и сега действащото има в частност с чл. 177, ал. 2 от НК, регламентиращ *отвличане на лице от женски пол с цел да го принуди да встъпи в брак*. Източниците сочат, че редица от отвличанията и обезчестяванията на жени в онзи исторически период са били неразривно свързани с древните обичаи при женитбата, като един от тях е именно кражбата на булката, за наличието на който случай при християните се е пристъпвало към сключване на брак. Посоченият обичай води началото си от периода VII–IX в., като първоначално бил окачествяван като „езически брак“. За онзи период били познати три основни форми за сключването на брак, а именно: крадене, приставане и купуване на девойката. Според специализираната литература в тази

Сто години наказателен закон и актуални проблеми на наказателното законодателство 1896 – 1996 г. (състав. Любен Корнезов и др). София: Министерство на правосъдието, 1996, с. 60, ISBN – 954-90213-1-9 и Костадинова, Р. Кодификация на българското наказателно право (2008). София: Нов български университет. Юридическо списание на НБУ, 2008/1. Достъпна на адрес [онлайн]: http://eprints.nbu.bg/225/1/R_Kostadinova.pdf.

⁴ Обн., ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.

⁵ Панайотов, Н. Цит. съч., с. 142, т. 103.

област тези ритуали в българската действителност са били прилагани⁶. В по-късен етап с приемането на християнския брак, съгласно който се прилагало каноничното право на християнската църква, били определяни тежки наказания, за деяния при които се отвлеча жена, с цел да стане съпруга. Каноничното право поначало е гледало на престъпленията, засягащи семейството, като обществени, а оттам този поглед преминал и в светските⁷ законодателства⁸. Във връзка с условията за сключването на брак в *ИНЗ не са налице разпоредби, съотнасящи се към* настоящите състави на чл. 176 и чл.177, ал. 1 от НК.

В България бракът преди Освобождението, а и след това се сключва с уговорка между родителите на момъка и девойката⁹. Още повече през този период се е зачитал като юридически значим и равнозначен на сегашния граждански брак – църковният брак. Основен нормативен акт в тази насока бил Екзархийският устав от 1791 г., който се прилагал от българската църква. След Освобождението прилагането на този нормативен акт било потвърдено с чл. 924 и чл. 925 от Временните правила за устройството на съдебната власт от 1878 г.¹⁰ Едва през 1883 г. като допълнение част пета на устава било уредено брачното право под названието „За браковете“, но Екзархийският устав от 1883 г. бил отменен с Екзархийски устав от 1895 г., който не съдържа уредба на брака. По-късно отново била прибавена в част трета „Бракове“ на устава в уредбата на брака¹¹. От изложеното следва да се изведе твърдението, че бракът в историческия период, който е предмет на разглеждане, се е уреждал от църквата. Ето защо не може да се постави съпоставителна линия в тази насока между Глава IV, Раздел I от НК, в частност разпоредбите на чл. 176, чл.177, ал. 1, чл. 178 и чл. 179 от НК с разпоредбите на *ИНЗ*. В специализираната литература са изложени предположения, че това са престъпления, отнасящи се до строго лични взаимоотношения, поради което османотурските власти са избягвали да се намесват в тях. Страните в тези хипотези били препращани към общината или църквата¹². Видно от направения анализ, макар да не е съществувал самостоятелно обособен отдел в Имперския наказателен закон от 1858 г., то не е липсвала правна защита по повод на някои от престъпните състави, които днес разглеждаме в Глава IV, Раздел I от НК. Разбира се, различията се дължат на редица промени, сред които развитието на обществото и на младата ни буржоазна държава ведно с религиозните различия. Това са и основните причини да бъде поставено началото и на идеята за създаването на наказателен закон извън пределите на *ИНЗ*. Още повече, че според някои автори, *ИНЗ* „в много отношения не е отговарял на правния мироглед на нашия народ, на неговия стремеж към култура и неговия напредничав дух“¹³. Поради изложените съображения се стигнало до неопровержимото заключение, че следва да бъде създаден български наказателен закон, който в своята цялост и в своя дух да отговаря на потребностите и идеология.

⁶ Петрова, Г. История на българската държава и право (680 – 1878 г.). Второ допълнено издание. София: Сиби, 2009, с. 124–127.

⁷ Основно приложение на Кормчията и Сборник на Херманопуло.

⁸ Ников, Н. Ръководство по особената част на българския наказателен закон. Второ допълнено издание. София: Народна печатница „Витоша“, 1922 г.

⁹ Хаджийски, Ив. Оптимистична теория за нашия народ. София: Отечество, 1966 г.

¹⁰ Ненова, Л. Семейно право. Книга 1. София: Софи-Р, 2009 г., с. 65.

¹¹ Пак там, с. 66.

¹² В този смисъл вж. Панайотов, Н. Цит. съч., с. 99–100.

¹³ Долапчиев, Н. Наказателно право. Фототипно издание. София: Българска академия на науките, 1994 г., с. 31.

2. Първият български наказателен закон

Приемането на самостоятелно действащ български наказателен закон, след Освобождението било улеснено от Временното руско управление, което имало за цел осигуряване на нормално правораздаване. Така преди приемането на НЗ от 1896 г. през 1880 г. бил приет от Обикновеното народно събрание Устав за наказанията, които мировите съдии могат да прилагат (УНМС), който бил реципиран от руския такъв Устав от 1864 г. Между УНМС и ИНЗ действал принципът „*Lex specialis derogate legi generalis*“. Този факт бил израз на „раздвижването“ на наказателната политика на нововъзродилата се държава и бавния, но сигурен път към създаване на самостоятелен нормативен акт в това направление.

Първата българска Конституция от 16.04.1879 г. открива възможността за изработването и приемането за постоянно самостоятелно приложение на наказателен закон. Така не много след приемането на върховен закон се стига и до идеята за създаване на наказателен закон на България. Заслугата за съставянето и разработването на наказателното ни законодателство дължим на д-р Константин Стоилов, който в качеството си на министър на правосъдието възлага изготвянето на първия ни наказателен закон. В сравнително кратък период от време проектозаконът е изготвен. За съставянето на първия български наказателен закон били използвани предимно Унгарският наказателен закон от 1880 г., Холандският наказателен закон от 1881 г. и проектът на руската законодателна комисия от 1886 г. (който става закон през 1903 г.), създадени на базата на немската правна система. Заимствано било и от наказателното законодателство на Германия, Белгия, Франция и Италия като водещи от законодателна гледна точка в развитието и изповядването на европейските ценности. Така на 21 февруари 1896 г. с подписан указ от княза от 2 февруари същата година Наказателният закон е публикуван в „Държавен вестник“. От 1 май същият влиза в законна сила. Определян не само като първият ни нормативен акт в наказателното ни законодателство, но и като първия кодифициран закон в същата област, Наказателният закон от 1896 г. е израз на един модерен и образцов за времето си закон, съчетаващ в себе си идеите, практиките и постиженията на европейската правна теория и практика.

От структурно гледище законът е съставен в две части – обща и особена, обособени под наименованието „Книга първа Общи постановления“ и „Книга втора За престъпните деяния“. В общата част (или книга първа) са инкорпорирани наказателноправни норми, разделени в девет глави, уреждащи институтите на: понятието за престъпление, принципи на наказателната политика, както и признаването на чужди присъди и предаването на български поданици за преследване или наказание на чужда държава (Глава I Уводни наредби, чл. 1 – чл. 12), учението за наказанието, видове наказания, начин на изтърпяването им (Глава II За наказанията, чл. 13 – чл. 38, института на вменяемостта (Глава III За вменяемостта и престъпността, чл. 39 – чл. 47), опит и ненаказуемост на опита (Глава IV За опитването, чл. 48 – чл. 50), института на съучастието (Глава V За съучастието, чл. 51 – чл. 56а), замяна и смекчаване на наложеното наказание (Глава VI За замяната и смекчаването на наказанията, чл. 57 – чл. 62), съвкупност и множество престъпления (Глава VII За съвкупността и повторенията на престъпните деяния, чл. 63 – чл. 70), изключване на наказателното преследване и наказанието (Глава VIII За причините, които изключват углавното преследване и наказание, чл. 71 – чл. 87), института на реабилитацията (Глава IX За възстановление в правата (реабилитация), чл. 88 – чл. 97). Наказателният закон от 1896 г. възприема демократични принципи като законоустановеност на престъплението и наказанието; равенство на гражданите пред закона; модерното за своето време схващане за институтите на опита, съучастието, съвкупността и вината вина. Следва да се отбележи, че по влиянието на евро-

пейското наказателно законодателство НЗ от 1896 г. е възприел познатите като класически за европейското наказателно право институти.

В Книга втора „За престъпните деяния“ НЗ от 1896 г. е групирал в дялове, съответно и в глави, различните деяния и простъпки, които са били разбирани като попадащи в обхвата на закона. От т. нар. Особена част на закона се извеждат два дяла: Дял първи „За престъпленията и техните наказания“. Този дял обхваща общо XXXIII глави (от чл. 98 – чл. 445), в които са регламентирани редица състави, обхващащи престъпления против държавата, престъпления обхващащи подправянето на парични знаци, престъпления, като клевета и набедяване, престъпления против личността (лишение от живот, телесна повреда, двубой), както и престъпления против гражданското състояние и многобрачието, разврата, престъпления против чужди тайни, кражба, обсебване, грабеж, изнудване, противозаконно присвояване, укриване, измама и злоупотреба на доверие, подправка на документи и др. В този дял са обхванати общо XI глави, регламентиращи нарушения. В Дял втори „За нарушенията и техните наказания“, са засегнати деянията, схващани като нарушения. Именно тук прави впечатление наред с останалите нарушения и „нарушение против семейните права“. Видно от изложеното, че първият ни наказателен закон от 1896 г., макар съвършено ново за нашата правна действителност направление, е израз на модерно, добре формулирано в структурно положение и от съдържателна гледна точка юридическо четиво, отговарящо изцяло на общественоекономическото развитие и особеностите на българското общество. Това е и причината за неговото прилагане до 1951 г., когато е приет нов наказателен закон от 1956 г. Юридическият прочит на Наказателният кодекс от 1896 г. показва, че по онова време законодателят наред с престъпленията против държавата, урежда и престъпленията против личността и собствеността, както и престъпленията, засягащи брака и семейството.

Първоначално ще насоча вниманието към Книга първа, Дял I, Глава XII („Престъпления против гражданското състояние“) и Глава XIII („Многобрачие“). Видно е, че липсва групиране на тези състави в една обща глава, носеща названието „Престъпления против брака и семейството“, каквото е положението в сега действащия Наказателен кодекс от 1968 г., но това е разбираемо с оглед факта, че самата конструкция на НЗ от 1896 г. е самостоятелно групиране на отделните състави в самостоятелни глави. Законодателят в НЗ от 1896 г. на първо място е регламентирал в Глава XII два състава, които съвпадат със сега действащия наказателен закон. Тук следва да се посочи, че според римското право посегателствата против семейния съюз са се считали за нарушение на частните права, субект на които първоначално е бил само „главата на челядта“ (pater familias). Западноевропейското законодателство ограничава посегателствата срещу семейния съюз в две понятия. Първото има за основа римското suppositio partus (замяна на дете – б. а.). Второто е насочено към инкриминиране на встъпването в брак при укриване на законна пречка. Според Никола Ников останалите посегателства спрямо семейството се разглеждали като особени престъпления¹⁴.

Първите състави по чл. 208, ал. 1 и ал. 2 от НЗ от 1896 г. описват като изпълнително деяние чрез няколко форми престъплението, а именно: замяната, скриването, подхвърлянето на малко дете или друг начин, по който да бъде скрито и лишено друго лице от правата на гражданското му състояние, както и когато това бъде извършено с користна цел, наказанието е лишаване от свобода до три години и глоба от сто до триста лева. Тази основана посока на правна регламентация тогавашният законодател е възприел от Италианския наказателен закон от 1890 г. (чл. 148, чл. 361 – чл. 363) и Германския закон, където съгласно § 169 подхвърлянето (unterschiebt) или умишлената замяна (verwechselt) на дете или по какъвто

¹⁴ Ников, Н. Цит. съч., с. 184.

друг начин измени или скрие (*unterdrückt*) правата за гражданско състояние на друго се наказва с тъмничен затвор до три години, а ако е налице користо намерение от субективна страна – със строг тъмничен затвор до десет години. Следва да се посочи, че този параграф се е намирал в немския наказателен закон в глава, носеща название „Престъпления и простъпки, които се отнасят до правата на гражданско състояние“ (*Personenstand*)¹⁵.

За да бъде разбрана разпоредбата, следва да се даде своеобразен отговор на въпроса какво стои в основата на понятието „гражданско състояние“. Според Габриел Бодри–Лакантинери, известен цивилист, гражданското състояние на едно лице не е друго освен мястото, което това лице заема в обществото, ролята, която има в обществото. Според пола на лицето ролята може да бъде различна. Тази съвкупност от различните качества, които определят начина на съществуване на всеки един от нас, Лакантинери, определя като гражданско състояние. Посочва, че актовете за *гражданско състояние* са писмата (*instrumenta*), които установяват фактите относно гражданското състояние на лицата. Между тези факти са: раждането, бракът и смъртта¹⁶. В българската държава по онова време е действал Законът за лицата от 1907 г., където било предвидено, че за всяко раждане, брак или смърт се съставят актове, които се вписват в регистрите за гражданско състояние на общината, където фактически са станали събитията.

В тази връзка тогавашният чл. 208 от НЗ от 1896 г. е имал за цел да защити едно вече законно установено гражданско състояние. При внимателния прочит на разпоредбата става ясно, че на първо място като защитено от деянието лице е „малко дете“, вероятно законодателят е имал предвид лице в детска възраст. В специализираната литература се посочва, че към онзи момент са съществували различни становища относно това каква възраст следва да е достигнало детето, за да може да бъде предмет на този вид посегателство чрез някоя от формите на изпълнителното деяние. Според проф. Ернст Рубо подхвърляне на дете може да има само, когато дете е новородено. Други автори правят разлика в начините на изпълнителното деяние на основа на значението на термина „*infans*“ – дали едно дете говори или все още не е проговорило. Според трети пък обект на посегателство може да стане дете, което поради крепката си възраст не е в състояние да даде сведения за произхода си. Въз основа на сравнителноправния анализ се установява, че българският закон в чл. 208 употребява термина „малко дете“, докато в другите европейски наказателни закони се използва само „дете“.

По същество от обективна страна на състава формите на изпълнителното деяние са три: замяна, скриване, подхвърляне. Замяна е налице, когато личното гражданско състояние на едно дете е дадено на друг субект¹⁷. Скриване е налице, когато има отстраняване на детето от родителите му или от лицата, натоварени да го гледат. Подхвърляне е налице, когато дете се дава на жена, която не го е родила. Според Ников деянията от субективна страна могат да бъдат само умишлени. Престъплението е довършено, когато пострадалото лице действително е било лишено от гражданско състояние. Според преобладаващите становища опит към това престъпление е невъзможен. За пълнота следва да се отбележи, че описаният първоначално от НЗ от 1896 г. състав по чл. 208, ал. 1 и ал. 2, съвпада изцяло със състава на чл. 184, ал. 1 и ал. 2 от сега действащия НК. „Непълнолетно лице–навършило

¹⁵ Никола Ников в цитираното по-горе произведение подробно разглежда положението и в други наказателни закони, като унгарския и нидерландския.

¹⁶ Към тях обаче са били причислявани и други факти като решенията за развод (чл. 251 от Гражданския кодекс), актове за осиновяване (чл. 359) от Гражданския кодекс) и припознаване на незаконно-родени деца (чл. 62 от Гражданския кодекс).

¹⁷ Според Шютце замяна може да има и при близнаци.

14 години, но ненавършило 18 години дете е наказателноотговорно, ако е могло да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си“ (чл. 31, ал. 2 от НК)¹⁸.

По отношение и на двата разглеждани основни състава е налице квалифициращ такъв по втората алинея и на двата. Като квалифициращ признак е въздигната користната цел. За последната и в двата нормативни акта не е изведена легална дефиниция, но следва да се приеме общото доктринално и практическо разбиране на термина. Най-общо в специализираната юридическа литература е прието, че користната цел е налице, когато се цели постигане на материална облага за дееца, практическата гледна точка относно термина също е в същия аспект.¹⁹ Според някои автори в конкретния случай е по-удачно вместо „користна цел“ да се употреби „користно подбуждане“.

Според тогавашната правна уредба е било възможно при престъпление по чл. 208 от НЗ да се предяви граждански иск по чл. 175 от Закона за лицата. Углавното преследване е било изключено, а родовата подсъдност относно деянието е била възложена на окръжните съдилища съгласно чл. 25 от Закона за углавното съдопроизводство. По въпроса за наказанието, което се предвижда в двата общи състава, то същото е съобразено, на първо място, с оглед обществената опасност на деянието и на следващо място предвид прилагането на релевантна за времето правна санкция. Така предвиденото съгласно текста на чл. 208 от НЗ от 1896 г. наказание е „тъмничен затворъ до две години“.

По отношение на втория инкорпориран в Глава XII („Престъпления против гражданското състояние“) състав, а именно чл. 209, то същата разпоредба ясно съответства на състава на чл. 176, ал. 1 от НК от 1968 г. и отчасти с чл. 177, ал. 1 от НК. Корелацията между състава на чл. 209 и чл. 176, ал. 1 е явна. Обект на защита е свободата на бракосъчетанието, която освен с измама се е нарушавала и чрез измама. Следва да се отбележи, че към онзи момент и към днешна дата този вид деяние се преследва от всички европейски законодателства с изключение на френското, което се задоволява само с разпоредбите на интелектуалната поправка (*constatations fausses*, чл. 145, чл. 146). Предвиденият в разпоредбата на чл. 209 от НЗ особен давностен срок (6 месеца) е бил определен от Министерство на правосъдието през 1888 г. и по този начин това престъпление вече било от категорията на частно-обществените престъпления.

Преди разглеждането на състава следва да се посочат разликите между *impedimenta impedimenta* (изначалните пречки за сключване на брака) и *impedimenta dirimentia* (пречките, които влекат недействителност на брака). Това разграничение тогава се е правело чрез тълкуването на разпоредбите на Екзархийския устав. Съгласно чл. 201 от Екзархийския устав браковете, сключени в несъответствие с изискванията на чл. 186, са незаконни. Именно в чл. 186, ал. 2, ал. 3, ал. 4 са посочени пречките, а именно: когато се докаже, че бракът е сключен между лица, за които църквата не допуска поради сродство между сключващите брака страни; когато някое от лицата, встъпващо в брак, се е намирало в брак, ненадлежно прекратен, и когато се докаже, че някое от лицата, встъпващо в брак, страда от лудост, епилепсия, идиотство и сифилис. Тук следва да се направи едно уточнение. Съгласно законодателството в онзи времеви период, което е следвало да отговаря на ценностите на

¹⁸ Наказателен кодекс. Обн., ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., в сила от 1.05.1968 г.

¹⁹ Решение № 354 от 13.10.1994 г. по н. д. № 61 от 1994 г., Първо наказателно отделение, Върховен съд. Докладчик-съдията Никола Филчев разглежда убийство с користна цел, като сочи, че специфичната за състава е користната цел на дееца, който чрез убийство се стреми да обогати своя патримониум. Решението е достъпно на адрес [онлайн]: <http://www.juen.bg/sp-vks/nk/40044303.htm>.

обществото, то същото не е предвиждало като законна пречка за встъпване в брак липсата на девственост що се касае за последващ брак²⁰.

От обективна страна деянието се осъществява чрез бездействие. Съгласно законовият текст „който при встъпването си в брак *утай пред другата брачуца* се страна, за съществуването на законно към брака препятствие“. Под „утайване“ се има предвид хипотеза, в която едната страна, встъпваща в брак, открива на другата страна пречка за сключването брак, която влече след себе си разкъсване на брачната връзка. Следва да се посочи, че измамата или утайването трябва да се намират в причинна връзка със сключения брак²¹, да са средство за подбуждане пострадалата да даде съгласието за сключване на брак. Следва да се посочи, че необходимостта от причинна връзка между утайването и измамата, и между сключения брак е посочена в закона с думите „... и в следствие на това бракът бъде прогласен за недействителен“.

Наказуемост е била предвидена и за склоняване на лице за встъпване в брак по измамлив начин. И това престъпление според тогавашната правна уредба (чл. 209 от НЗ) давало възможност да се предяви граждански иск по чл. 175 от Закона за лицата. Углавното преследване е било изключено с изтичане на пет години, а родовата подсъдност относно деянието отново е била възложена на окръжните съдилища съгласно чл. 25 от Закона за углавното съдопроизводство. По въпроса за наказанието, което се предвижда за състава, то законът определя не по-малко от шест месеца.

При съпоставката на чл. 209 от НЗ с този на чл. 176, ал. 1 от НК е налице разлика по отношение на обекта: по чл. 209 – от другата страна, която встъпва в брак; по чл. 176, ал. 1 – от длъжностното лице по гражданско състояние. Това несъответствие е обяснимо с оглед факта, че към днешна дата законна сила поражда единствено гражданският брак, който се сключва по определена в Семейния кодекс законова процедура. С това се обяснява и наличието на разпоредбата на чл. 176, ал. 2, предвиждаща специален субект на престъплението, а именно: да е налице качеството за субекта на престъплението „длъжностно лице“.

В НЗ от 1896 г. прави впечатление обособяване на още една глава, чийто състав може да бъде съпоставен с престъпленията против брака и семейството от Глава VI, Раздел I от НК. Това е Глава XIII от НЗ от 1896 г., озаглавена „Многобрачие“, която включва четири състава (чл. 210 – чл. 213), засягащи наличие на повече от един брак. Правната уредба на *многобрачието* днес се съдържа в чл. 179 от НК.

Многобрачието изобщо не се е допускало в източните народи. Познато е било сред древните гърци и по късно в атински закон от времето на Кекропса се забранявало държането в брак на две жени или на двама мъже едновременно. В класическото римско право многобрачието се познавало като *stuprum* (незаконна полова връзка) от страна на мъжа и *adulterium* (прелюбодеяние) от страна на жената. От каноничното право институтът на многобрачието преминава след това във френското и германското право²².

Многобрачието се е срещало в почти всички наказателни закони по онова време. Така например в § 251 от унгарския наказателен закон било предвидено, че намиращ се в брак

²⁰ „Венчаване без вула не е законно към брака препятствие“ (ВКС, I състав, Углавно отделение, Постановление № 113 (649) от 14.11.1907 г.).

²¹ На противно мнение са автори като Olshausen и Schwarze. Вж. Ников, Н. Ръководство по особената част на Българския Наказателен закон. Второ допълнено издание, том II. София: Народна печатница „Витоша“, 1922 г., с. 197.

²² По-подробно за многобрачието вж. Пенева, Л. Постановка на престъпленията против брака и семейството съгласно уредбата в Strafgesetzbuch–Наказателния кодекс на Германия. (2017), Норма, 2017/9.

със задължителна сила, встъпи отново в съпружество, както и онзи който няма брак, встъпи в съпружество с друго, за което знае, че се намира в брак, носи наказателна отговорност. Аналогично е било положението и в § 171 на германския наказателен закон, въвеждащ престъпен състав за *Doppellehe* (двуженство – б. р.). Според проекта за наказателен закон на Швейцария от 1918 г. многобрачието или *Mehrfache Ehe* („многократен брак“ – б. а.) също било предвидено като престъпление против семейството. Чрез заимстване главно от унгарския и германския наказателен кодекс българският законодател съставя текста на чл. 210 и следващите от НЗ от 1896 г. Следва да се отбележи, че *многобрачието* като институт и на НЗ от 1896 г., и на НК от 1968 г. се разбира по един и същ начин. От религиозна и от юридическа гледна точка е допустимо наличие само на един законно сключен брак. При наличие на повече от един брак, то попадаме в хипотезата на многобрачието. В тази насока следва да се подчертае, че НЗ от 1896 г. е бил изключително либерален и много добре съобразен с обичаите на обществото, с оглед тяхната религиозна принадлежност. Последното следва от факта, че посредством състава на чл. 212 от закона правилата, предвидени за многобрачие, се изключат за лицата, чието вероизповедание допуска този институт. Тук, обаче, според по-старата специализирана литература ненаказуемост ще е налице само, ако и двете встъпващи в брак страни имат вероизповедание, допускащо многобрачието. *Per argumentum a contrario*, ако едната от тях има вероизповедание забраняващо това, то тогава и двете страни на общо основание ще носят наказателна отговорност.

Тук е мястото да се обърне внимание, че предходният брак следва да е бил законен. По този въпрос има разногласия в доктрината. Според каноничното право, а с след това и съгласно англо-американската юриспруденция съществува разлика между нищожен брак от незаконен брак. При нищожния брак приложението на многобрачието отпада, а при незаконния брак наказуемостта се осъществява²³.

Изпълнителното деяние по чл. 210 от НЗ се осъществява чрез бездействие. Деянието от субективна страна е умишлено и може да бъде извършено от лице, което е наказателно отговорно и има сключен валиден предходен брак. И във второто предложение на състава – за носене на наказателна отговорност и за лицето, което встъпва в брак, при положение че знае за наличието на брачна връзка от страна на партньора си, изпълнително деяние се реализира чрез бездействие и формата на вината от субективна страна е умисъл.

Уредбата на многобрачието по първия български наказателен закон сочи две разпоредби, които не намират проявление днес. Това са нормите на чл. 211 и чл. 213 от закона. Първата разпоредба предвижда наказание за всеки, който сключи повече от един брак чрез измама или лукавство. Съставът се явява квалифициран спрямо основния по чл. 210 на НЗ. Според по-старите доктринерни изследвания за модел на разпоредбата на чл. 211 от НЗ са послужили § 237 от нидерландския наказателен закон и § 251 на унгарския наказателен закон.

За да е налице измама, е необходимо субектът до извършване на многобрачието да се е намирал в законен и неразтрогнат брак. Като средство субектът следва чрез измама или лукавство да склони другата страна да встъпи в брак с него. В Решение № 113 /649/ от 14.11.1907 г. на ВКС, съдът е приел, че измамата следва да е упражнена само спрямо лицата, от които зависи бракът. Тук се разбира свещеникът, който е извършил венчалния обред и роднините на виновния, между които следва да се разбира и пострадалото лице.

Вторият особен състав е по 213, който разглежда като престъпление, „*прибирането*“ на чужда жена, която не е разведена, или жена която прибере неразведен мъж и живеят незаконно. Тук субект на престъплението може да бъде жена или мъж, като е необходимо

²³ Вж. Wharton, F. A treatise on criminal law. Philadelphia: Kay and Brother, 1880, p. 2628.

същите да живеят в така нареченото днес фактическо съжителство, без да е налице разтрогване на брачната им връзка с бивш партньор. Законодателят е употребил пояснението „да живеят незаконно – в конкубинат“ (к. м. – б. а.) Под „конкубинат“²⁴ (*concubitus*) като термин, водещ началото си от римското право, се разбира най-общо като съжителство между двама души нескрепено с брак, в нескривана за обществото връзка. Родените деца от такава небрачна връзка получавали името на майка си и се смятали за *illegitim* в римското право²⁵. Следва да се отбележи, че конкубинатът се явява своеобразна имитация на брака и като такава не следва да се ползва със законова защита²⁶. По-подробно този правен институт ще бъде анализиран по-нататък в настоящата статия при разглеждането на правната уредба съгласно НЗ от 1951 г.

Спецификата на НЗ от 1896 г. се изразява в това, че в Книга Втора, Дял II, където се разглеждат простъпките или нарушения, нямащи качеството на престъпления, също се откриват разпоредби, отнасящи се до брачните и семейни отношения. В Глава VII, озаглавена „Нарушение против семейните права“, са налице две разпоредби.

Първата от тях (чл. 512) регламентира като простъпка спрямо брака и семейството отказа на всеки да помага на родителите си за нуждите през живота им: „на старо време тези от децата им, които имат достатъчни средства, подлежат на запиране не повече от три месеци; освен това, принуждават се да дават на родителите си съразмерна помощ според състоянието си“. Този текст може да бъде разгледан като прототип на института на издръжката, появила се в разпоредбата на чл. 183 от НК от 1968 г. В първия наказателен закон е посочено, че това нарушение се преследва само по тѣжба на родителя. Сега действащият състав на разпоредбата е най-често срещаният от разглежданите състави по Глава IV, Раздел I от НК и е с най-богата съдебна практика. Към настоящия момент престъплението е от общ характер, но в ретроспективен план до изменението му то бе също от частен характер.

3. Наказателният закон от 1951 г.

В исторически план развитието на българското наказателно право съвпада с важните етапи от историята на България, които са свързани с действието на различните конституционни актове. Тези етапи са: Първи етап на българското наказателно право – развива се на основата на Търновската конституция и действието на Наказателния закон от 1896 г. Вторият етап започва с приемането на Конституцията от 1947 г. Промените се наложили след Петия конгрес на Българската комунистическа партия (18–25.12.1948 г.)²⁷. Това е първият конгрес на Българската комунистическа партия след края на Втората световна война, на който официално е прието, че няма друг път към социализма освен съветския и че новият строй може да се гради само на основата на диктатурата на пролетариата. Пак на този конгрес е приета като главна задача изграждането на основите на социализма при ръководната роля на комунистическата партия. В предвижданата нова наказателноправна уредба следвало да се инкорпорират принципите на демокрацията и хуманизма, на патриотизма и интернационализма. Така от съзряването на тази идея до нейното осъществяване изминава

²⁴ Hartmann, E. Heirat, Hetärenum und Konkubinat im klassischen Athen. Frankfurt am Main, 2002.

²⁵ Чиларж, К. Учебник институций римского права. Часть 2. Второе издание, (перераб. и согласованное с послед. 7-м и 8-м нем. изд.), Москва: печ. А. И. Снегиревой, 1906, с. 298.

²⁶ Становище на Winiarz, J., J. Prawo rodzinne. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980, p. 23.

²⁷ Пети конгрес на Българската комунистическа партия (18–25.12.1948 г.). Стенографски протоколи. Част I. София: Издателство на Българската комунистическа партия, 1949 г.

сравнително кратко време. В началото на 1951 г. се създава новият Наказателен закон²⁸, допълван многократно²⁹. Той се разглежда като първият кодифициран наказателен закон, макар в правната литература да се срещат становища, че кодификация е била налице петдесет години по-рано с приемането на първия Наказателен закон от 1896 г.³⁰. Третият етап от развитието на българското наказателно право е свързан с приемането на Конституцията от 1971 г., предшествано от приемането на Наказателния кодекс от 1968 г.

За създаването на новия НЗ от 1951 г. е следвало на бъдат обезсилени наказателните разпоредби, прилагани до момента и неотговарящи на новите положения и постановки, заложени в политиката на държавата до този момент. Наказателният закон от 1951 г. разгръща цялостно наказателно правната ни система, що се касае за общата част. Това е така, защото по отношение на особената част редица състави не са обхванати от юридическия акт. Сред тях са някои от съставите на стопанските престъпления, военните, както и престъпленията по транспорта. По отношение на тях са прилагани отделни закони, като Военния наказателен закон³¹. Въпреки това обаче НЗ от 1951 г. се възприема като добре съставен в своята цялост нормативен акт, който след допълнението си през 1956 г. се прилага безпроблемно и дава бързи резултати в борбата срещу общественоопасните деяния, засягащи българското общество. *Предимствата на НЗ от 1951 г.*³² се изразяват в това, че той ясно очертава понятието за престъпление (чл. 2). Очертава съществените признаци от обективна и субективна страна на престъплението, сочи целите, видовете и определянето на наказанието (чл. 21 – чл. 42). Категорично е изведен принципът на законоустановеност на престъплението (чл. 2, ал. 1: „Престъпление е всяко обществено опасно деяние (действие или бездействие), което е извършено виновно и е обявено от закона за наказуемо“). Макар в структурно отношение особената част на НЗ от 1951 г. да не е оформена цялостно и да е допълвана и доусъвършенствана в по-късен етап с измененията и допълненията от 1956 г., то прави впечатление, че НЗ от 1951 г. е имал сериозно отношение към инкриминираните състави, отнасящи се до брака и гражданското състояние. Тук все още не можем да говорим за обособяване от структурна гледна точка на самостоятелна глава от особената част, която да компилира тези инкриминирани състави. Докато в НЗ от 1896 г. са налице две самостоятелни глави от дял Първи, регламентиращ този вид престъпления (Глава XII и Глава XIII), за разлика от НК от 1968 г., то в НЗ от 1951 г. няма дори обособяване на тези състави в отделен раздел или глава. Глава XI „Престъпления против обществения ред“ от Особената част на НЗ от 1951 г. обхваща четири категории:

1. Нарушаване установения ред (чл. 271 – чл. 285б). Тук са включени състави, като подбуждане към извършването на престъпление чрез проповед пред събрание, чрез разпространяване на печатно произведение, чрез радио или по друг подобен начин (чл. 271 – 272); участието в тълпа, която е събрана с цел да нападне отделни групи от населението, отделни народности, вероизповедни общества, отделни лица или имоти (чл. 273); участие в група, съставена с цел да върши престъпления, заедно или всеки член отделно, в страната или в чужбина (чл. 274); влизането или излизането през границата на страната без разреше-

²⁸ Загл. изм. (Наказателен кодекс), „Известия“, бр. 12 от от 10.02.1956 г., в сила от 17.02.1956 г., отм., ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., в сила от 1.05.1968 г.

²⁹ Ненов, И. Цит. съч., с. 45.

³⁰ В този смисъл Михайлов, Д. Наказателният закон от 1896 г. и съвременното наказателно законодателство. – В: Проблеми на наказателното право. Обща част. София: Сиела, 2008 г., с. 55; Костадинова, Р. Цит. съч., с. 4.

³¹ За транспортните престъпления вж. Костадинова, Р. Транспортни престъпления. София: Сиела, 2012 г., с. 64.

³² Обн., ДВ, бр. 13 от 13.02.1951 г.

ние на надлежните органи на властта или макар и с разрешение, но не през определените за това места (чл. 275); присвояване на звание или упражняване на професия или занаят, без да има право за това (чл. 279); предаване по радио, телефон или по друг начин неверни повиквания или заблуждаващи знаци за помощ, злополука или тревога (чл. 281) и др.

2. Престъпления против брака и гражданското състояние, която обхваща разпоредбите от чл. 286 – чл. 290.

3. Престъпления против носене на военна служба (чл. 291 – чл. 294).

4. Престъпления против държавната тайна (чл. 295 – чл. 302).

Първата наказателноправна норма, регламентираща престъпленията против семейството, съвпада с чл. 209 от НЗ от 1896 г. и с действащата сега разпоредба на чл. 176 от НК от 1968 г. И при трите състава се наблюдава едно и също изпълнително деяние, отнасящо се до „утаяване“, „съзнателно укриване“ на законна пречка или още препятствие за встъпването в граждански брак. Изпълнителното деяние се осъществява чрез *бездействие* и при трите разпоредби. Наблюдава се съвпадение и по отношение на субекта – законодателят не се ограничава, а напротив използва и в трите норми като обозначение относителното местоимение „който“. Така субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице без оглед на неговия пол, стига да отговаря на установените в закона изисквания за носенето на наказателна отговорност. От субективна страна съвпадение има и по отношение на формата на вината – и при трите състава говорим за умишлена форма на вина. Различията се основават, от една страна, по отношение на това, че разпоредбата на чл. 209 от НЗ от 1896 г. предлага и втора хипотеза, а именно „...или я склони да встъпи в брак по измамлив начин и вследствие на това брака бъде прогласен за недействителен“. Вече стана дума, че по-модерното наказателно законодателство извежда тази хипотеза в самостоятелен инкриминиран състав (чл. 177, ал. 1 от НК от 1968 г.) и (чл. 287, ал. 1 от НЗ от 1951 г.). Разлика се наблюдава и по отношение на предвидените наказания, но те не се отнасят до вида на наказанието. При всички то е лишаване от свобода или още „тъмничен затвор“. Отлика има по отношение на размера на наказанието, като тук само ще отбележа, че НК от 1968 г. предвижда по-ниско по размер наказание от предходния нормативен акт. Това посвоему е разбираемо, с оглед европейските ценности и приложението на Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС)³³ спрямо България като държава от Европейския съюз.

Втората алинея на чл. 286 от НЗ от 1951 г. съвпада по съдържание и вложен юридически смисъл с разпоредбата на чл. 176, ал. 2 от НК от 1968 г. Различие тук се наблюдава също по отношение на предвидената в закона санкция. Нормата на чл. 286, ал. 2 предвижда наказание „лишаване от свобода до 5 години“, докато сега действащото законодателство залага на кумулативно наказание, но само по преценка на съдебния състав: „лишаване от свобода до три години и лишаване от право по чл. 37, ал. 1, точка 6“. Това се налага и от особеността на субекта на престъплението, а именно: длъжностно лице по гражданско състояние. По този начин се цели възможно най-пълна защита на обществените отношения. Последната алинея на чл. 286 от НЗ от 1951 г., е била в пълно съответствие с действащия НК от 1968 г. до 2000 г. (чл. 176, а. 3), когато същата е била отменена³⁴. Отменената разпоредба предвижда наказателна отговорност за деец, който следва да притежава специално качество, а именно „свещенослужител“. В правната ни уредба, в частност, в Устава на Българската православна църква и в Закона вероизповеданията³⁵, не се съдържа легална дефиниция за свещенослужител. Ето защо този термин следва да се разбира в широк смисъл: всяко лице,

³³ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BUL.pdf

³⁴ Отм. ДВ, бр. 51 от 23.06.2000 г.

³⁵ Обн., ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.

което служи в полза на Църквата и на Бог. В случая свещенослужителят следва да е лицето, извършвало религиозния обред, защото самата наказателноправна норма изисква това. За да се приложи тази разпоредба, е трябвало свещенослужителят да извърши религиозен обред за бракосъчетание, без да е сключен преди това брак по надлежния ред. Разпоредбата е неприложима към момента, тъй като религиозният брак няма юридическа стойност и понастоящем сключващите брак сами определят дали или не да сключат и църковен такъв.

Съпоставителна линия между сега действащия НК и НЗ от 1951 г. може да бъде прокарана и по отношение на разпоредбата на чл. 287, ал. 2 и ал. 3 на НЗ от 1951 г. Посочените правни норми се припокриват изцяло като съдържание с чл. 178, ал. 1 и ал. 2 от НК от 1968 г. Несъответствие е налице само по отношение на наказанието, което според действащият закон е в по-широк спектър, дадена е алтернативно определена санкция. Съвпадение в уредбата откриваме и по отношение на института на многобрачието, който се е запазил в цялост. НЗ от 1951 г. дефинира в чл. 289 наказателна отговорност за всеки, който при наличност на законен брак сключи друг. Субектът се наказва за многобрачие, като приложение на същото наказание е било предвидено и спрямо онзи, който сключи брак с лице, за което знае, че се намира в законен брак. Понастоящем чл. 179, ал. 1 и ал. 2 от НК изцяло съвпадат в диспозицията си с гореизложената норма. Изключение прави само ал. 3 на чл. 179 от НК, която предвижда един привилегирован състав – при наличие на предпоставката първият брак да бъде обявен за недействителен или да бъде прекратен на друго основание.

По отношение на още една разпоредба се наблюдава съвпадение и по трите наказателни закона, а именно: съставът, предвиждащ наказателна отговорност за всеки наказателноотговорен субект, който умишлено замени, скрие или подхвърли малко дете или по друг начин укрие или замени гражданското състояние на някого (чл. 208 от НЗ от 1896 г.; чл. 290 от НЗ от 1951 г. и чл. 184 от НК от 1968 г.). Става въпрос за идентичност на признаците от обективна и субективна страна на съставите. Нещо повече. И трите наказателни закона определят този състав като престъпление към категорията „престъпления, засягащи гражданското състояние“, като предвиждат квалифициран състав при наличие на користна цел.

В НЗ от 1951 г. се съдържа фигурата на използвания в чл. 210 от НЗ от 1896 г. институт на *concubitus* (**фактическо съжителство**). Днес тази разпоредба не се прилага на практика. Вероятната причина за това е, че ежедневно сме свидетели на все по-честото упражняване на инкриминираното в недалечното минало фактическо съпружеско съжителство. Очевидно генезисът на наказателноправната санкция спрямо това деяние трябва да потърсим още в първия НЗ от 1896 г. Така по един сходен начин наказателните ни закони въздигат като престъпление всяко деяние, съответстващо на деяние, осъществено чрез действие на съпруг, с което той напуска семейството си и заживява съпружески с друго лице, като наказание се предвиждало и за лицето, с което съпругът е заживял. Развитие на този институт е налице, тъй като по отношение на този състав първият ни Наказателен закон е предвиждал затвор до една година, докато НЗ от 1951 г. определя по-нисък размер на наказанието, което било и алтернативно определено: „лишаване от свобода до 6 месеца или глоба до 1000 лева и обществено порицание“. НК от 1968 г. предвиждал спрямо този състав, регламентиран в чл. 180 от особената част, най-ниското измежду трите български закона наказание, а именно: „поправителен труд или глоба в размер на 300 лева, както и с обществено порицание“. Тук следва да се отбележи, че първоначално определеното от законодателя наказание е било повишено във второто си предложение. Разпоредбата на чл. 180 от особената част на НК от 1968 г. преди своята отмяна през 1991 г. регламентирала наказание „поправителен труд или глоба в размер на 600 лева, както и с обществено порицание“. Видно е, че с развитието на обществените отношения се наложила и редакция по отношение на състава. Това е разбираемо, тъй като целта на наказателната политика е същата да отговаря на обществените потребности. При трите наказателни закона съществува

разпоредба, отнасящата се към посочения основен състав, която има характер на тежко наказуем състав. Това е нормата на ал. 3 на чл. 288 от НЗ от 1951 г.: „при тежки случаи, както и при повторение, виновните се наказват с лишаване от свобода до 3 години“. Това от своя страна показва явно изискване за строго спазване на брачните взаимоотношения и тяхната защита под страх от наказателна отговорност. Трудно е да се определи мотивът на законодателя да създаде този наказателноправен способ за защита на брачните взаимоотношения. Навярно не са били достатъчни гражданскоправните санкции, засягащи действителността на брака, за да бъде защитена честта и моралът на пострадалата страна при нарушението им и затова била създадена и наказателна основа за тяхната защита.

Следва да се отбележи, че съгласно отменената правна норма на чл. 180 от НК, за да е налице съставомерност на деянието е било „необходимо манифестиране сред обществото“ на съжителството между двете лица без законен брак и двамата да имат неразтрогнат брак с други лица. В посоченото решение също се отбелязва, че за да се приеме, че две лица живеят на съпружески начала или още осъществяват фактическото съжителство, нескрепено със законен брак съжителство и попадащо под хипотезата на отменения чл. 180, то „те са следвали да ползват общо домакинство и това да е продължително, трайно съжителство като съпруг и съпруга“.³⁶ Съгласно съдебната практика относно настоящия състав, то същата приема, че дали е налице семейно съжителство по смисъла на чл. 288 от НЗ от 1951 г., респективно чл. 180 от НК от 1968 г., то това се прецени във всеки конкретен случай. Прави се извод, че с оглед събраните доказателства „ищецът и другата жена не са заживели на съпружески начала по смисъла на чл. 288 от НЗ“, ето защо приложението на посочения състав е изисквало прецизно изследване на фактическите обстоятелства³⁷.

След отмяната³⁸ на чл. 180 днес не сме свидетели на такова законово ограничение, въздигнато в престъпление. Причините и мотивите за това могат да бъдат търсени на много равнища. Например, развитието на обществото и най-вече развитието в закоравялото схващане за проявата в социалната реалност на т. нар. фактическото съжителство, което според специализираната литература в тази област винаги е съществувало и не е проява на някаква новост за времето ни³⁹. Видно от анализа на наказателноправните разпоредби, санкционната уредба на фактическото съжителство е възникнала още в буржоазното общество след като е била възприета институцията на брака. Така се стига до явното противопоставяне между фактическото и законното семейство, като основният дух на закона бил да подведе под своята строгост това „зло явление“, което застрашавало и поругавало законното семейство, основащо се на брака. В Англия било възприето дефинирането на брака като „доброволен пожизнен съюз между един мъж и една жена“, който изключвал всеки такъв друг съюз⁴⁰. Както бе посочено вече, законът налага санкция: от една страна, чрез разпоредбите на гражданското законодателство, например, обявяване на недействителен бигамен брак, както и на създадите се въз основа на него фактически отношения⁴¹, но и от друга страна е видно, че е била въведена и наказателна санкция в тази насока поради необходимостта за защитата на тези особени

³⁶ Решение № 175 от 9.03.1968 г. по н. д. № 48 от 1968 г. на Върховен съд, II Наказателно отделение.

³⁷ Решение № 1267 от 9.11.1956 г. по гр. д. № 5972 от 1956 г. на Върховния съд, II Гражданско отделение.

³⁸ Отн:ДВ, бр. 1 от 4.01.1991 г.

³⁹ Сталев, Ж. Нормативната сила на фактическото. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1997 г., с. 67 и с. 99; Цанкова, Ц. Фактическото съпружеско съжителство. София: Феня, 2000 г., с. 15.

⁴⁰ Bromley, P. M. Family Law, London: Butterworths, 1976 (5th ed.), p. 15.

⁴¹ Меворах, Н. За недействителния брак. Критика на един анахронизъм. София: Наука и изкуство, 1962 г., с. 85–93.

обществени отношения, засягащи брака и семейството. Защо се стига до отмяната на този вид инкриминиран състав, не е ли семейството институция, ползваща се с висока правна и обществена значимост, и делегира ли се проявата на фактическото съжителство? Това са въпроси, чиито отговори е логично да търсим на основата на развитието на обществото, ведно с европеизирането на България. Евроинтеграцията на държавата започва на 22 декември 1990 г., когато Седмото Велико народно събрание приема по предложение на Любомир Иванов решение за желанието на Република България да стане пълноправен член на Европейските общности. Така се поставя началото на един дълъг път на интеграция на България, довел до редица законови промени. Разбира се, евроинтеграцията не е основната причина за коментиранията промяна. Оказват влияние и новите обществени разбирания. Концепцията, че бракът е институция, която служи за създаване на семейство, в което да бъде родено, отглеждано и възпитавано поколението, ерозира. Все по-настъпателно се възприема идеята, че бракът е общност на две лица, които чрез него задоволяват свои потребности, като любов, разбиране, подкрепа и съжителство и че тази общност следва да служи не на обществото, а на индивида. Въз основа на признатите за основни човешки права на зачитане на личния и семейния живот и правото на брак, регламентирани в чл. 16 от Всеобщата Декларация за правата на човека и определените като „най-малко дефинирани и най-непокорните права в Конвенцията“⁴² (чл. 8 и чл. 14 от Европейската конвенция за защита на правата и основните свободи на човека), се появява и новата теория в семейното право, съгласно която човек създава семейство така, както намери за добре, а обществото следва да признава това семейство и да го закриля⁴³. От една страна, тази теория намира реално отражение в днешната социална реалност, като разглежда фактическото съжителство като форма на „предбрачни“ взаимоотношения, които не поругават брачните и действат наравно с тях, тъй като позволяват предварително двама души да проверят стиковането на характерите си и привичките си. Това улеснява и правната ни действителност, защото без наличие на брак не се налагат и бракоразводните действия. От друга страна, явното признаване на фактическото съжителство е дало отражение за отмяната на инкриминирания състав на чл. 180 от НК от 1968 г.

В заключение на този кратък юридически съпоставителен преглед относно съотношението между предвидените наказателноправни норми, регламентиращи престъпленията против брака и семейството (според НК от 1968 г.) или против брака и гражданското състояние (според НЗ от 1896 г. и НЗ от 1951 г.) може да се каже, че това са обществени отношения, ползващи се с висока морална оценка, на която законът е дал и адекватна защита. Следва да се отчете като положително развитието на този вид инкриминирани деяния от началото на тяхната законова регламентация до днес. Разбира се, поставената цел в настоящото изследване бе да разкрие постановката на този вид престъпления извън обхвата на сега действащия закон. Затова направените сравнения с НК от 1968 г. бяха единствено спрямо конкретните разпоредби в историко-правен аспект. Ето защо е редно да се отбележи, че действащият към момента Наказателен кодекс има чувствително по-детайлна уредба на този особен вид обществени отношения, които не се свързват само с посочените в настоящата статия състави.

⁴² Harris, D. J., M., O'Boyle, E. P. Bates, C. Buckley, P. Harvey, M. Lafferty, P. Cumper, Y. Arai, H. Green. Law of the European Convention on Human Rights (3-d edition). Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 522 по делото Wright and others v. Secretary of State for Health {2006} EWHC 2886 (Admin), para 66.

⁴³ Цанкова, Ц. Цит. съч., с. 23.